

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НОВІКОВ ДЕНИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 342.95:341.638(043.3)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Тернопіль – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Кравчук Мар'яна Юріївна,
Західноукраїнський національний університет,
завідувач кафедри адміністративного права та
судочинства

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Терецький Владислав Іванович,
Державна установа «Інститут економіко-
правових досліджень імені В. К. Макутова
Національної академії наук України»,
завідувач сектору проблем реалізації
господарського законодавства

кандидат юридичних наук
Тична Богдана Миколаївна,
Національний університет оборони України,
помічник начальника університету з правової
роботи – начальник відділу юридичного
забезпечення

Захист відбудеться 13 березня 2025 року о 10 годині 00 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.04 у Західноукраїнському національному університеті за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розіслано 11 лютого 2025 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. М. Слома

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Біполярний світовий порядок сприяє зростанню останнім часом частоти та кількості міжнародних конфліктів, суперництву інтересів центросилових держав. Все це призводить до порушень у структурі міжнародного простору. Відповідно, це позначилося на змінах міжнародного середовища, виокремленню все нових викликів світовій безпеці. Сьогодні особливо гостро актуалізуються питання ядерної зброї та міжнародного тероризму, зокрема, загроза ядерного тероризму, а також релігійний і політичний екстремізм, наркобізнес, транскордонна організована злочинність, торгівля людьми, неконтрольовані військові конфлікти, що підривають основи стабільності у світі. Тому міжнародне співтовариство змушене було вдосконалити принципи і механізми підтримки міжнародного порядку, серед яких важливу роль відіграють санкції як методи зовнішньополітичного впливу.

У глобалізованому світі з високим рівнем взаємозалежності між країнами застосування зброї є дуже неефективним і дорогим способом просування своїх цілей та інтересів. Навіть у військовому відношенні «потужні» держави нечасто можуть собі дозволити кампанії силового примусу, що не може відбуватись без суттєвих витрат та високих ризиків. Війна у сучасному світі не відноситься до ефективних засобів проведення зовнішньої політики. Адже надійнішою є стратегія щодо використання певних правил, норм, інститутів, що дозволяють формувати безпечне середовище. Проте досить часто ці правила порушуються. Тоді єдиною відповіддю світової спільноти, окремих держав та міжнародних організацій на такі порушення є санкції. Цей специфічний, десь недосконалий, проте актуальний останнім часом інструмент, все частіше застосовується та, зважаючи на події 2022-2024 років, ця тенденція продовжує набирати обертів.

Світова практика введення санкцій показала, що, будучи важливим інструментом зовнішньої політики, вони містять також багато проблем, які вимагають вирішення. Зокрема, до них можна віднести: ефективність їх використання, зменшення їх негативних наслідків для третіх країн, передбачення можливих політичних ризиків від реалізації санкцій, обмеження державного суверенітету як результат інтервенції у внутрішні справи, прогнозування напрямків зовнішньополітичного розвитку цільової держави та міжнародно-політичних наслідків застосування санкційних заходів.

Санкційна політика є чинником економічного впливу та примусу з метою протидії найнебезпечнішим загрозам. Багато країн, не маючи власної санкційної політики, виконують рішення інших країн. Санкції останнім часом стають все більш актуальними та популярними, особливо у ситуаціях, коли світ стикається із гібридними загрозами, що не підлягають звичному правовому регулюванню. За останні роки санкції в Україні стали одним із найголовніших інструментів державної політики, спочатку з метою подолання злочинних явищ, а у подальшому – для протидії й покарання винних у агресії з боку російської федерації.

Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році в Україну змусило світ відреагувати на порушення правил щодо кордонів незалежної суверенної держави, безпеки її народу, запровадженням санкційних обмежень стосовно росії та її союзників, що повинні сприяти зниженню потенціалу російської економіки і технологічному обмеженню воєнно-промислового комплексу рф. Окрім того, накладення санкцій не виключало також застосування й інших заходів щодо

захисту територіальної цілісності та суверенітету України, її економічної самостійності та національних інтересів.

Останнім часом велику увагу науковці та експерти приділяють міжнародним санкціям, що вводяться багатьма провідними державами і міжнародними організаціями проти росії, а також ефективності їх дії. Ці санкції були накладені після незаконної анексії Криму, а більш значущі – 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення росії на територію України. Вони стосувалися як окремих осіб, так і цілих галузей: економіки, торгівлі, фінансової системи, імпорту й експорту товарів, логістики тощо.

У наш час прогресивного розвитку набуває політика санкцій в Україні, окремих державах і міжнародних організаціях, що зумовлює актуальність дослідження генезису санкцій, а також їх видів, особливостей становлення та еволюції державної політики у цій сфері. Ця проблематика потребує детального дослідження, адже неузгодженість наукових позицій у питанні сутності та ролі санкцій може сприяти виникненню ситуації, коли під «санкціями» упроваджуються очевидно протиправні заходи, надаючи їм видимість певної правової законності.

Однак ефективність санкцій багато у чому залежить і від правового регулювання їх визначення та застосування, аналізу, моніторингу та контролю за виконанням. Моніторинг ефективності та реалізацію введених указами Президента санкцій, згідно рішень Ради національної безпеки і оборони України, здійснює Кабінет Міністрів України із Національним банком України та Службою безпеки України. Моніторинг проводиться згідно основних принципів: системності, комплексності, доцільності та об'єктивності.

Варто зазначити, що різні аспекти застосування засобів адміністративного примусу вивчалися науковцями, проте їх дослідженням властива однобічність. Якщо в адміністративному праві питанню юридичної відповідальності приділялось багато уваги, то проблеми застосування деяких інших заходів правовідновлювального, припинювального або компенсаційного характеру досліджувались лише фрагментарно. Ускладнює вивчення засобів адміністративного примусу також відсутність і універсальної категорії, що охоплювала б усі можливі прояви реакції суб'єктів владних повноважень стосовно протиправної поведінки інших суб'єктів. У даному випадку важливу роль відіграє адміністративна санкція.

Тематику санкцій у своїх працях досліджували науковці: Ю. Білоусов, А. Бобровицький, К. Бугайчук, Н. Гавриленко, А. Гончарук, М. Деуді, С. Дорош, Е. Ешфорд, Г. Кельзен, А. Керн, Л. Оппенгейм, В. Панченко, К. Портелла, Ю. Седляр, І. Ус, Г. Хафбауер, О. Чугаєв, Г. Широкий, О. Шмітт, О. Шморгун та інші.

В адміністративному праві, як правило, санкції розглядаються у контексті юридичної відповідальності. Зокрема, ці аспекти досліджували відомі вчені: Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, І. М. Доронін, В. К. Колпаков, Д. М. Лук'янець, А. О. Миколенко та інші. Проте частина заходів обмежувального характеру, що не належать до юридичної відповідальності, але згідно характеристик відповідають основним тезам про санкції, не були опрацьовані науковцями.

Тому вважаємо актуальним дослідження ролі та місця санкцій в адміністративному праві, моніторингу ефективності їх застосування на практиці, визначення особливостей санкційної політики в Україні, відповідності її сучасним вимогам і реаліям, міжнародним стандартам та принципам.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертацію виконано в межах напрямів наукових досліджень, визначених постановою Кабінету

Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року» від 7 вересня 2011 року № 942, «Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки», що була затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021.

Мета дослідження. Мета дисертаційного дослідження – здійснити комплексний науковий аналіз адміністративно-правових засад санкційної політики України, визначити особливості її еволюції, механізм забезпечення формування та реалізації, порядок проведення моніторингу санкцій, а також з'ясувати проблеми та недоліки законодавчого врегулювання санкційної політики, внести пропозиції щодо його вдосконалення за умов євроінтеграції та глобалізації.

Мета дослідження визначила необхідність з'ясування наступних завдань:

– дослідити еволюцію адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні;

– проаналізувати стан та особливості наукових досліджень у сфері адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні;

– розглянути санкції як інструмент дипломатії примусу, особливості формування та розвитку санкційної політики на міжнародному рівні;

– охарактеризувати адміністративно-правові засади санкційної політики України та її взаємозв'язок із міжнародною санкційною політикою;

– розкрити особливості організаційного забезпечення формування і реалізації санкційної політики в Україні;

– дослідити процедуру застосування, внесення змін, скасування санкцій, контролю за їх здійсненням;

– з'ясувати ефективність санкцій як передумову до вдосконалення адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні;

– визначити вплив євроінтеграційних процесів на трансформацію санкційної політики та її адміністративно-правове регулювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері санкційної політики України.

Предметом дослідження є адміністративно-правові основи санкційної політики в Україні.

Методологія дослідження ґрунтується на історичному і системному підходах, які використовувались при написанні *першого та другого розділів дисертації*. У роботі застосовано діалектичний метод, що зумовило розгляд предмету дослідження у розрізі його об'єктивності та різнобічності. Цей метод застосовувався, зокрема, у *розділі 2*. Історичний підхід використовувався при визначенні поняття та змісту санкцій на різних історичних етапах, основних періодів еволюції санкційної політики. Історичний метод застосовувався при написанні *підрозділів 1.1. та 1.2*. Метод порівняльного правознавства був використаний для аналізу особливостей застосування санкцій в різних країнах світу та найчастіше використовувався у *розділі 3*. Метод класифікації використовувався для визначення основних видів і типів санкцій у адміністративному праві, зокрема, було досліджено санкції припинювального характеру, правовідновлювальні та компенсаційні. Цей метод застосовувався у *підрозділі 1.3*. Системно-структурний підхід був необхідний для дослідження сутності санкцій у розрізі структури правових норм. При аналізі ж функцій і ознак санкцій використовувався структурно-функціональний метод.

Зазначені методи безпосередньо застосовувались у *підрозділах 2.2. і 2.3.* Для виділення властивостей санкцій актуальним був формально-юридичний метод, завдяки якому у *підрозділі 1.3.* було визначено зміст правових норм, сформульовано їх системно-функціональне та логічне пояснення. Для обґрунтування практичних аспектів застосування результатів дослідження санкційної політики був використаний метод правового моделювання, з метою з'ясування основних принципів – прийоми аналізу і синтезу (*підрозділи 2.1., 2.2. та 2.3.*).

Отож, з метою отримання найдостовірніших результатів застосовувався комплекс загальнонаукових та спеціальнонаукових, філософсько-світоглядних методів, що сприяло єдності гносеологічного, міжнародно-правового і соціально-філософського аналізу принципів та особливостей впровадження санкцій, моніторингу їх ефективності.

Наукова новизна одержаних результатів, насамперед, полягає в тому, що у контексті адміністративного права вперше здійснено комплексне наукове дослідження санкційної політики, в процесі якого сформульовано коло теоретичних висновків, науково-практичних узагальнень та пропозицій, зокрема:

вперше:

- сформульовано авторське визначення поняття та сутності адміністративно-правових санкцій як передбаченого чинним законодавством інструменту впливу уповноваженого на це суб'єкта з метою припинення правопорушення, усунення його причин і наслідків, а також покарання правопорушника в адміністративному порядку із застосуванням законних процедур та механізмів;

- описано зміст відповідних ознак адміністративно-правових санкцій, які є результатом реакції уповноваженого суб'єкта стосовно вчиненого правопорушення та застосовуються через відповідну встановлену законом процедуру у визначеній процесуальній формі. Характерним для них є зміст діяльності для досягнення мети – припинення протиправного діяння та усунення його наслідків, а також покарання правопорушника;

- визначено основні засади та принципи санкційної політики в Україні, охарактеризовано способи забезпечення їх реалізації. Зокрема зазначено, що основним інструментом санкційної політики є санкції, які є спеціальними обмежувальними заходами відповідно до законодавства України і запроваджуються для захисту суверенітету, безпеки та територіальної цілісності України, національних інтересів тощо, засновані на принципах прозорості, законності, об'єктивності, ефективності й відповідності меті;

- розроблено класифікацію санкцій за змістом, що визначається у здійсненні впливу та примусу у певній сфері діяльності;

- визначено поняття «санкційна політика», «принципи санкційної діяльності», «підсанкційна особа»;

- розроблено періодизацію становлення та розвитку санкційної політики. Зокрема визначено, що термін «санкції» викристалізувався у дискусіях на мирних конгресах кінця XIX століття. Розуміння санкцій близьке до теперішнього з'являється у міжнародних відносинах лише після завершення Першої світової війни та ухвалення Статуту Ліги Націй. У XX ст. застосування санкцій ввійшло до арсеналу дипломатії багатьох провідних держав світу. Значення санкцій як інструменту зовнішньополітичного впливу зростає в XXI ст., що пов'язано з процесами глобалізації. Це посилює взаємозалежність країн на світовій арені, змінює параметри могутності держав, а також ускладнює процес міжнародного співробітництва;

– запропоновано основні напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання санкційної політики під впливом євроінтеграційних процесів;

удосконалено:

– підходи до визначення ознак, що відрізняють санкції від інших обмежувальних та примусових заходів, зокрема доведено, що характерним для них є зміст діяльності для досягнення поставленої мети, а саме – припинення протиправного діяння та усунення його наслідків, покарання правопорушника;

– уявлення про зміни нормативно-правового регулювання відносин в сфері санкційної політики, що зумовлені політичними, економічними, та соціальними чинниками;

дістали подальшого розвитку:

– положення про механізм застосування санкцій в адміністративному праві, а зокрема щодо важливості визначення предмету цих заходів та забезпечення ефективного механізму контролю за їх реалізацією, з метою попередження їх обходу;

– висновки щодо ролі адміністративних санкцій у здійсненні державної політики, зокрема встановлено ряд особливостей, які впливають на ефективність санкційної політики, а саме: її багатоцільовий характер, синхронізація дій з партнерами, потреба у прийнятті ризиків «бумеранга», застосування багаторівневих і вторинних санкцій;

– пропозиції вдосконалення «санкційного» законодавства України відповідно до міжнародних стандартів, зважаючи на практичний досвід найбільш розвинених країн.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні висновки і пропозиції цього дослідження можуть бути використані:

– у *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки змін та доповнень до правових актів, у галузі застосування санкцій, а також при розробці конструкцій обмежувальних заходів в актах адміністративного законодавства, основних принципів і процедур їх застосування;

– у *правозастосовній сфері* – з метою вдосконалення практики і підвищення ефективності застосування санкцій;

– у *науково-дослідній сфері* – висновки та основні результати дослідження можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері генезису та еволюції санкційної політики України, вивченні сучасного механізму її реалізації;

– у *навчально-методичній роботі* – основні положення цього дослідження також можуть використовуватись у процесі викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Міжнародне право», «Адміністративна відповідальність», при підготовці підручників, посібників, навчально-методичної літератури.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Наукова новизна, мета, завдання, висновки і пропозиції сформульовані автором самостійно на підставі власних міркувань. При застосуванні наукових праць учених, законодавства України, міжнародно-правових актів, інших джерел інформації у дисертації зроблено на них посилання.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях: III Міжнародна студентська наукова конференція «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (м. Тернопіль, 15 травня 2019 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи:

сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 р.); VII Міжнародна наукова студентська конференція «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.).

Публікації. Висновки та результати дисертаційного дослідження оприлюднено у восьми публікаціях, зокрема у чотирьох наукових статтях, три з яких опубліковано у фахових наукових виданнях України, а одна – у зарубіжному науковому виданні, а також у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, у яких об'єднано вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (181 найменування), 6 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, з них – 183 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, встановлено її зв'язок із науковими програмами, темами, планами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, які використано в роботі, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, аргументовано особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію результатів дисертації, анонсовано структуру роботи, зазначено її обсяг.

Розділ 1 «Теоретичні і методологічні засади дослідження адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено еволюцію адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні, проаналізовано стан та особливості наукових досліджень у сфері адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні, розглянуто санкції як інструмент дипломатії примусу.

У *підрозділі 1.1. «Еволюція правового регулювання санкційної політики в Україні»* з'ясовано, що згідно чинного законодавства України в різних сферах життєдіяльності суспільства, де здійснюється державне регулювання, суб'єкти влади мають широкі повноваженнями стосовно осіб, які вчинили різноманітні правопорушення, зокрема, вони можуть впроваджувати заходи впливу різної природи.

Існуючий механізм санкцій, передбачений законодавством України, може застосовуватися нашою державою до іноземної держави чи іноземної юридичної особи, а також юридичної особи, яка знаходиться під контролем фізичної особи-нерезидента чи іноземної юридичної особи, іноземців, осіб без громадянства та суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність. Проте, нормативно-правовими актами не передбачено заборону ввезення до України підсанкційних товарів чи їх складових, що походять з держав, а також здійснення моніторингу і запровадження заходів щодо товарів із третіх країн з метою запобігання обходу санкцій.

Разом з тим, досліджено, що загалом санкції сприяють формуванню відчутної економічної мотивації для деескалації конфлікту і для його врегулювання. Вони часто стають одним із основних механізмів реакції міжнародного співтовариства та окремих держав на військову агресію. Введення деякими державами і міжнародними організаціями санкцій є одним із основних інструментів впливу на агресора.

У підрозділі 1.2. «Стан наукових досліджень адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні» обґрунтовано, що питання застосування обмежувальних заходів і особливості формування та реалізації санкційної політики є міждисциплінарними, тому їх вивчають правники, економісти, політологи, соціологи, журналісти та ін. Звідси, для кращого розуміння поняття «санкція» розглянуто деякі пояснення і трактування загалом. В адміністративному праві санкції аналізуються у контексті адміністративної відповідальності.

Виокремлено ряд характерних ознак адміністративних санкцій, що надало можливість відмежувати їх від інших подібних правових явищ.

Акцентовано увагу на тому, що політика санкцій є стратегією, яка використовується урядами і міжнародними організаціями з метою впливу на поведінку певних осіб, об'єднань, організацій або держав, шляхом накладення покарань або обмежень. Ці заходи, як правило, мають дипломатичний, економічний чи правовий характер та використовуються з метою вирішення таких питань: порушення прав людини, тероризм, розповсюдження ядерної зброї, інші порушення міжнародних норм та стандартів.

Характерною властивістю санкційної політики є існування у ній встановлених постулатів, що зафіксовані на рівні законодавства, а також поточних цілей, що зумовлені політико-економічною ситуацією в певній державі, регіоні або світі.

Підрозділ 1.3. «Санкції як інструмент дипломатії примусу» присвячено аналізу санкцій як інструменту дипломатії примусу.

У рамках дослідження з'ясовано, що перший відомий приклад застосування санкцій був зафіксований ще у Стародавній Греції. Розуміння санкцій, близьке до теперішнього, з'являється у міжнародних відносинах вже після завершення Першої світової війни та ухвалення Статуту Ліги Націй. Практика накладення санкцій набула поширення після закінчення Другої світової війни. У ХХ–ХХІ ст. ст. застосування санкцій ввійшло до арсеналу дипломатії багатьох провідних держав світу.

Одним із лідерів у процесі реалізації санкційної політики став Європейський Союз. Найбільш ефективними правники та економісти вважають санкції, що запроваджуються Радою безпеки ООН, тому що вони обов'язкові для введення усіма країнами.

Варто зазначити, що досвід застосування санкцій багатьма державами і міжнародними організаціями, порядок і специфіка їх реалізації підтверджує, що рф в сучасних умовах знаходить можливості їх обходу. Зрештою, санкції – це інструмент довгострокових дій, вони можуть мати економічний, політичний ефект тільки через тривалий проміжок часу після їх накладення, а наслідки їх можуть бути неоднозначними і навіть негативними. Тому потрібно дати оцінку незаконним діям рф у всіх міжнародних організаціях, спеціалізованих установах тощо і створити сучасну систему моніторингу ефективності виконання міжнародних санкцій, які пов'язані із військовою агресією росії.

У Розділі 2 «Санкційна політика як вид державної політики та об'єкт адміністративно-правового регулювання в Україні» в межах трьох підрозділів охарактеризовано адміністративно-правові засади санкційної політики України та її взаємозв'язок із міжнародною санкційною політикою, розкрито особливості організаційного забезпечення формування і реалізації санкційної політики в Україні, досліджено процедуру застосування, внесення змін, скасування санкцій, контролю за їх здійсненням.

Підрозділ 2.1. «Адміністративно-правові засади санкційної політики України та її взаємозв'язок із міжнародною санкційною політикою» присвячений основним елементам сучасної санкційної політики.

З'ясовано, що перелік підстав та умов застосування санкцій в нашій державі є ширшим у порівнянні з міжнародним, так як основним напрямком застосування санкцій більшістю держав світу є усунення загроз миру і безпеці.

Досліджено, що сучасна санкційна політика є багаторівневою, адже її основні параметри визначаються міжнародними організаціями чи асоціаціями, при цьому кожна держава згодом формує для себе, враховуючи в тому числі і національне законодавство, власний формат реалізації примусових обмежень. Характерна риса санкційної політики – це її незмінні постулати, закріплені на законодавчому рівні, а також поточні цілі, зумовлені політичною та економічною ситуацією в державі, регіоні чи у світі. Прийоми чи техніки, що застосовуються в санкційній політиці, містять єдність збору розвідувальної інформації, аналізу мереж, фінансового аналізу, новітніх технологічних інструментів, постійної оцінки, міжнародного співробітництва з метою розробки та впровадження надійних санкційних заходів.

Щодо України, то встановлено, що на початку 2021 р. санкційна політика держави стала більш публічною та набула широкого суспільного резонансу, якщо порівнювати із минулими роками. Події 2022–2024 років засвідчили значущість санкцій як важливого механізму впливу світової спільноти щодо певних учасників міжнародних відносин. Очевидною стала також залежність ефективності санкцій держав від дій їх партнерів та союзників.

У *підрозділі 2.2. «Організаційне забезпечення формування та реалізації санкційної політики в Україні»* з'ясовано, що процеси демократизації в Україні актуалізували проблему прозорості державної санкційної політики. Важливу роль у наш час відіграло, насамперед, вивчення досвіду економічно розвинених демократичних країн та адаптація політики в Україні до стандартів ЄС. Зокрема, згідно з рішенням РНБО, було створено Державний реєстр санкцій як інформаційно-комунікаційну систему, що забезпечує збирання, накопичення, облік, захист, відображення, оброблення і надання інформації щодо всіх суб'єктів стосовно яких застосовано санкції.

Визначено, що практично усі санкції в адміністративному праві забезпечені відповідними механізмами їх реалізації. Ці механізми обумовлюються змістом санкцій і можуть мати різний ступінь складності.

Досліджено, що ефективність застосування санкцій підвищується за умов, коли вони здійснюються не однією країною, а коаліцією держав. Вона залежить, насамперед, від чіткості та якості нормативно-правових актів, що закріплюють механізм прийняття та реалізації їх, який повинен передбачати зрозумілість причин і критеріїв застосування цих обмежень, що дає змогу застосовувати індивідуальний підхід при застосуванні загальних норм законодавства. Ключовим фактором ефективності санкцій є тривалість їх реалізації, єдність держав-ініціаторів і постійний моніторинг обмежувальних заходів.

Особливу увагу приділено питанню розробки Україною довгострокової стратегії політичних і економічних відносин з росією в «постсанкційному» контексті.

Підрозділ 2.3. «Адміністративно-правове регулювання процедури застосування, скасування та внесення змін до санкцій, а також контролю за їх здійсненням» присвячений аналізу процесуальних аспектів реалізації адміністративних стягнень.

З'ясовано, що ряд науковців виділяють величезну різноманітність адміністративних санкцій, які існують в чисельних актах законодавства. Ця різноманітність відбивається і на процесуальних характеристиках застосування санкцій, які, незважаючи на їх віднесення до класу адміністративних санкцій, реалізуються через різноманітні, часто досить відмінні провадження.

На основі проведеного дослідження виокремлено такі види проваджень у сфері накладення адміністративних санкцій: використання санкцій у порядку адмінпровадження; застосування санкцій за рішенням адміністративних судів.

Акцентовано увагу на необхідності і важливості здійснення контролю за виконанням санкцій і моніторингу їх ефективності. Надалі результати моніторингу готуються відповідним структурним підрозділом та надсилаються державним органам, що відповідальні за забезпечення формування і реалізацію державної політики стосовно санкцій.

Зазначено, що рішення щодо санкцій повинно містити певний строк їх застосування, окрім випадків застосування санкцій, які призводять, наприклад, до припинення прав, а також інших санкцій, що не можуть тимчасово застосовуватися відповідно до їх змісту. Рішення щодо внесення певних змін до санкцій приймається органом, який ухвалив рішення щодо їх застосування, за власною ініціативою чи на підставі пропозицій відповідних органів державної влади, визначених Законом України «Про санкції». Рішення про скасування заходів впливу приймається органом, який ухвалив рішення щодо їх накладення, в разі, якщо їх застосування призвело до досягнення поставленої мети.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні» складається з двох підрозділів, у яких здійснено аналіз ефективності санкцій як передумови до вдосконалення адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні, визначено вплив євроінтеграційних процесів на трансформацію санкційної політики та її адміністративно-правове регулювання.

У підрозділі 3.1. «Аналіз ефективності санкцій як передумова до вдосконалення адміністративно-правового регулювання санкційної політики в Україні» з'ясовано, що політика санкцій завжди була чинником економічного примусу або впливу з метою протидії небезпечним загрозам, які стоять перед світом. При цьому зазначено, що багато держав не мають своєї власної санкційної політики, а тому виконують рішення інших провідних країн.

У наш час злочинний режим кремля розв'язав воєнну агресію проти України та захопив частину її території, спричинивши величезні людські та економічні втрати. Відповідно обґрунтовано, що сьогодні розуміння санкційної політики повинно полягати у тому, що санкційні заходи проти росії є, насамперед, інструментом міжнародної безпеки та захисту норм права, забезпечення його верховенства і запобігання правопорушенням. Основною метою санкцій є припинення війни, зменшення військово-технологічних можливостей країни-агресора для ведення наступальних військових дій сучасними видами зброї. Санкційна політика проти тоталітарного режиму росії повинна бути спрямована на завдання максимальної шкоди для зменшення можливостей рф вести агресивні війни, особливо в оборонному секторі, суднобудуванні, приладобудуванні, ракетно-космічній промисловості, у науково-дослідних інститутах, в постачанні обладнання,

машин, передових матеріалів, а також у тих секторах, які мають значний вплив на ведення гібридної війни (ІТ, медіа, енергетика тощо).

В Україні моніторинг санкцій здійснюють певні структурні підрозділи (визначені особи), що відповідають за їх реалізацію відповідно до засад систематичності, реалістичності, комплексності, достатності та об'єктивності. Ефективність окремих видів санкцій, що застосовуються до юридичних і фізичних осіб, може оцінюватися як: «санкції ефективні», «санкції неефективні» або «санкції ефективні частково». Завдання забезпечення економічної безпеки і виконання комплексних санкцій також виконують правоохоронні органи держави.

Вказано, що на практиці є прецеденти скасування чи обходу індивідуальних санкцій. ЄС неодноразово обговорював питання скасування санкцій щодо деяких росіян, що були накладені нібито на «слабких» правових підставах. Разом з тим, вважалося, що санкції, які були накладені Україною, ЄС, США та іншими країнами, зможуть принести значні економічні втрати для росії та не тільки обмежать її можливості фінансування агресії, а й зумовлять різні суспільні невдоволення всередині країни, тим самим, примушуючи її зосередити свою увагу на власних внутрішніх проблемах. Однак, санкції мали тільки обмежений характер. Західні країни так і не наважилися до масштабного ембарго на енергоносії з росії та відключення її банківської системи від SWIFT. У результаті, санкційна політика проти росії поки що не змогла спричинити такого рівня політичних і економічних проблем, які б примусили її змінити свою агресивну зовнішню «поведінку» щодо України. Очевидно, що Україні, ЄС, США, іншим країнам важливо зберегти солідарну позицію «санкційного фронту» стосовно росії.

В питанні підвищення ефективності санкцій проаналізовано практику застосування санкцій проти росії з боку окремих країн Євросоюзу.

У підрозділі 3.2. *«Вплив євроінтеграційних процесів на трансформацію санкційної політики та її адміністративно-правове регулювання»* досліджено процеси глобалізації, яка посилює взаємозалежність країн, змінює параметри могутності держав та впливає на ефективність їх санкційної політики.

З'ясовано, що досвід євроінтеграції України за умов повномасштабної російсько-української війни відзначився унікальністю. Здійснюючи опір російській збройній агресії та потерпаючи від значних людських і економічних втрат, наша держава стала кандидатом для вступу до ЄС та наразі поглиблює із ним партнерство, продовжує євроінтеграцію у різних галузях, виконує рекомендації Єврокомісії і запроваджує норми та положення Угоди про асоціацію.

Досліджено, що на сучасному етапі у питанні реалізації санкційної політики ЄС демонструє активність і скоординованість. Інституційна база санкцій ЄС дозволяє розглядати його як важливого учасника міжнародно-правових відносин. Сучасна політика санкцій ЄС здійснює значний вплив на міжнародні і на регіональні процеси.

Зроблено висновок про те, що інтеграція України до ЄС є процесом складним, так як він охоплює різні сфери життя суспільства. Разом з тим, вплив євроінтеграційних процесів на трансформацію санкційної політики та її адміністративно-правове регулювання стає все більш актуальним, особливо в умовах здійснення гібридної агресії росії проти України.

ВИСНОВКИ

Отож, отримані у ході дослідження результати свідчать про досягнення поставленої мети та основних завдань. Вони є основою для формулювання наступних висновків, тез, пропозицій та рекомендацій.

1. Санкційна політика – це формат поведінки (порядок дій), обраний учасником міжнародних відносин, у сфері застосування обмежувальних заходів, що визначається певною метою і ґрунтується на основі нормативно-правової бази. Питання застосування санкцій, насамперед, визначено у Законі України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII, окремі аспекти врегульовано у Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X, Законі України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III, Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III, Положенні про застосування Національним банком України заходів впливу, затвердженим постановою Правління НБУ від 17 серпня 2012 р. № 346 та інших нормативно-правових актах.

Основним інструментом санкційної політики є санкції, що відповідно до законодавства України, є спеціальними обмежувальними заходами, які запроваджуються для захисту національних інтересів, суверенітету, безпеки та територіальної цілісності України, а також з метою протидії терористичній діяльності та запобігання правопорушенням, поновлення прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства та держави, які засновані на принципах прозорості, законності, об'єктивності, ефективності та відповідності меті. Запропоноване трактування санкцій визначає умови, за яких вони можуть бути застосовані, а також характеризує суть їх як обмежувальних заходів економічного чи іншого характеру. У Законі зазначається, що санкції можуть застосовуватися до іноземної держави або іноземної юридичної особи, осіб без громадянства, іноземців тощо, які здійснюють терористичну діяльність. Отже, йдеться про можливість багаторівневої реалізації санкцій для підвищення їх ефекту.

Проте, Закон України «Про санкції» та санкційна політика в Україні також мають суттєві недоліки, що знижують ефективність застосування законодавства і потребують удосконалення із врахуванням міжнародного та українського досвіду застосування санкцій, наприклад стосовно накладення санкцій на громадян України, якщо вони здійснюють терористичну діяльність. Чинний механізм використання санкцій уможливорює обмеження основних прав громадян України за умов, коли їх причетність до терористичної діяльності недоведена і невстановлена тощо.

Залишилися неврегульованими питання покарання за недотримання санкційного законодавства, а також апеляції рішення щодо внесення до санкційних списків, колізій між Законом «Про санкції» й іншими законами України. Таким чином, констатуємо факт, що існує необхідність вдосконалення чинного законодавства нашої держави в сфері санкційної політики і приведення його відповідно до міжнародних стандартів та вимог Конституції України.

2. Проблемам санкцій присвячено великий обсяг наукової літератури. Це зумовлено значною різноманітністю думок щодо сутності та природи санкцій, їх ролі в механізмі правового регулювання. Зокрема, вчення про санкції здійснювались ще у 60-80 рр. минулого сторіччя у працях багатьох науковців. Проте, у галузевих науках є відмінні від загальнотеоретичних трактування про зміст та значення

санкцій. Саме цим аспектам присвячено низку робіт відомих українських учених. Дане питання досліджували: І. П. Голосніченко, В. К. Колпаков, Є. В. Додін, Т. О. Коломоець, А. О. Миколенко, Д. М. Лук'янець, Є. В. Устименко та інші. У той же час велика частина заходів саме примусового характеру, що не належать до юридичної відповідальності, проте за своїми характеристиками відповідають певним положенням вчення про санкції, залишилися поза увагою вчених.

В українській адміністративно-правовій літературі термін «санкції» часто ототожнюється зі заходами адміністративного примусу, невраховуючи використання його у таких конструкціях, як «адміністративно-правові санкції», «фінансові санкції», «економічні санкції». Проте, зустрічаються й інші підходи, за якими зміст санкцій обмежується виключно заходами юридичної відповідальності. Ще одним специфічним підходом стосовно визначення змісту санкцій вважають підхід, за яким в межах відповідного явища, окрім заходів державного примусу, ще об'єднуються і заохочення.

3. Перший відомий приклад накладення санкцій на практиці був зафіксований ще у Стародавній Греції. В 423 р. до н. е. Афіни, що домінували в Елладі, ввели заборону купцям із області Мегара відвідувати їх порти і ринки. У ХІХ столітті санкції, зазвичай, мали вигляд морських блокад. Розуміння санкцій близьке до теперішнього з'являється у міжнародних відносинах вже після завершення Першої світової війни та ухвалення Статуту Ліги Націй. Практика використання санкцій стала більш поширеною після закінчення Другої світової війни. У ХХ столітті застосування санкцій ввійшло до арсеналу дипломатії багатьох провідних держав світу. Роль санкцій, зокрема економічних та фінансових, як інструмента зовнішньополітичного впливу, зростає в ХХІ столітті, у зв'язку з процесами глобалізації, що посилює взаємозалежність країн на світовій арені, змінює параметри могутності держави та ускладнює процес міжнародного співробітництва. Санкції у наш час стали важливим елементом міжнародних відносин. Метою їх є зменшення економічних можливостей фінансування озброєння і військової агресії. Вони можуть накладатись в односторонньому порядку чи на багатосторонній основі.

Як бачимо, санкції – це обмежувальні, примусові та запобіжні заходи, що дозволяють реагувати на певні політичні події, виклики, які суперечать цінностям держав, що їх застосовують. Вони, зазвичай, запроваджують поетапно: першими – візові обмеження щодо певного переліку осіб та блокування їх активів, а згодом – це накладання секторальних санкцій. Посилення санкцій відбувається, як правило, в результаті ескалації конфлікту та збільшення загрози національній безпеці.

Адміністративно-правова санкція – це законодавчо визначена реакція уповноваженого на це суб'єкта, що має на меті усунення причин і наслідків протиправної дії, вчиненої адресатом правової норми. Зокрема, санкція передбачає припинення протиправного діяння та усунення його наслідків, покарання правопорушника. Вона застосовується у встановленому адміністративному порядку. Отже, не виникає суперечностей між трактуванням санкцій як складової структури норми права та її змістовним наповненням.

Із визначення санкцій можна сформулювати їх характерні ознаки: усі вони є результатом реакції уповноваженого суб'єкта стосовно вчиненого правопорушення; застосовуються вони через відповідну встановлену законом процедуру виключно уповноваженими суб'єктами; накладення санкцій обов'язково здійснюється у

процесуальній формі; для них важливою є наявність відповідної мети застосування, що полягає в усуненні основних причин і наслідків неправомірного діяння, у відновленні порушеного правопорядку; характерним для них є зміст діяльності для досягнення зазначеної вище мети, а саме – припинення протиправного діяння та усунення його наслідків, покарання правопорушника.

Науковці, як правило, називають наступні види санкцій: економічні, дипломатичні, військові, спортивні, санкції щодо довкілля тощо. Ці санкції можуть бути: персональні (індивідуальні) і секторальні. Найбільш ефективними за наслідками вважаються передбачені законодавством України наступні санкції: блокування активів; зупинення виконання фінансових і економічних зобов'язань; обмеження торговельних операцій; запобігання виведенню за межі України капіталу; анулювання чи зупинення ліцензій, а також інших дозволів, наприклад, на користування надрами; заборона участі в приватизації або процедурах закупівлі тощо.

Отож, враховуючи суперечливість і складність санкцій, їх теоретичну та практичну проблематику, вважаємо, що сьогодні існує нагальна потреба в подальшому ґрунтовному їх дослідженні, зокрема причин та завдань їх реалізації, рівня небезпеки і ефективності у разі збройної агресії зі сторони іншої держави.

4. Санкційна політика є чинником економічного впливу та примусу з метою протидії найнебезпечнішим загрозам. Багато країн, не маючи власної санкційної політики, виконують рішення інших країн. Санкції останнім часом стають все більш актуальними та популярними, особливо у ситуації, коли світ стикається із гібридними загрозами, що не підлягають звичному правовому регулюванню. За останні роки санкції в Україні стали одним із найголовніших інструментів державної політики, спочатку з метою подолання злочинних явищ, а у подальшому – для протидії й покарання винних у агресії з боку російської федерації.

Санкційна політика, як правило, є багаторівневою – її основні параметри визначаються міжнародними організаціями або асоціаціями, тоді як кожна країна з часом формує для себе, згідно національного законодавства, власний формат реалізації обмежень. Доречно виділити ряд особливостей, які впливають на її ефективність. Серед них найважливішими є: багатоцільовий характер, синхронізація дій з партнерами, потреба у прийнятті ризиків «бумеранга», застосування багаторівневих і вторинних санкцій. Усі ці характеристики пов'язані з високим ступенем взаємозалежності економік світу в умовах сьогодення.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році змусило світ відреагувати на порушення правил щодо кордонів незалежної суверенної держави, безпеки її народу, запровадженням санкційних обмежень стосовно росії та її союзників, що мали стати механізмом зниження економічного потенціалу економіки росії та технологічного обмеження її воєнно-промислового комплексу. При цьому накладення санкцій не виключало також застосування інших заходів щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності та суверенітету України, а також її економічної самостійності.

5. Варто зазначити, що сьогодні перелік видів санкцій в чинному українському законодавстві є дуже великий і викликає певні сумніви, оскільки запровадження деяких із них навряд чи буде сприяти тиску на іншу державу та її посадових осіб, а деякі з них несуть ризики для свободи слова. Тому перелік видів санкцій необхідно привести у відповідність до встановленої міжнародної практики, використовуючи

при цьому стратегічний підхід до політики санкцій. Це означає, що для посилення тиску слід поступово розширювати список підсанкційних осіб, а також додавати до нього нові сектори економіки. Також санкції можуть застосовуватися не одразу після початку конфліктної ситуації, а поетапно, для посилення тиску чи як реакція на певні дії, чи політику. Окрім того, можуть луnати погрози щодо розширення списку осіб чи кола галузей, що, як правило, діє на правопорушника. Частиною такого стратегічного підходу можуть також стати обіцянки послабити санкції у разі поступок противника. Усі ці рішення є політичного спрямування.

Окрім того, процедура формування списків в Україні є непрозорою, тривалою та корупційною. Її необхідно відрізнити від політичного рішення щодо застосування санкцій, а також чіткіше прописувати процедури та визначати обсяг інформації, який необхідно надати для обґрунтування включення до санкційних списків. Визначення критеріїв (приналежність до певної галузі економіки, чи причетність до формування та проведення певної політики) може відбуватися на етапі прийняття політичного рішення. Виконавчий орган (бюро санкцій), який прийматиме заключне рішення щодо санкційних списків, повинен мати повноваження перевіряти їх на відповідність критеріям та визначати їх потенційний вплив.

В Україні тільки державні органи мають право вносити пропозиції щодо санкцій. У США таке право мають і громадські організації, що можуть подавати скарги, зокрема, на порушників прав людини відповідно до Global Magnetsky Act. Також пропозиції можуть робити іноземні країни через представництва США за кордоном. Що може бути запозичено як позитивний досвід. Процедура погодження подань щодо списків також є надто громіздкою та непотрібною. Запровадження санкцій через діяльність російської федерації на окупованій території може ґрунтуватися на моніторингу, що має здійснювати міністерство, у веденні якого знаходяться окуповані території, а також інші міністерства, Прокуратура АР Крим. Профільне міністерство може стати центром, куди надходитиме інформація з інших відомств і можуть вноситись пропозиції щодо дій та політики окупанта, які підлягають санкціям, а також щодо конкретних осіб, які підтримують рішення цих політик.

Експерти, що брали участь у Стокгольмському процесі розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності адресних санкцій для ООН, запропонували провести попередню оцінку впливу санкцій при підготовці списку юридичних і фізичних осіб, щодо яких буде застосовано обмеження. Таку попередню оцінку мають здійснити ініціатори санкцій. Необхідно розробити методику такої оцінки і в Україні. У міжнародній практиці також є оцінка гуманітарних наслідків санкцій. Відповідно до міжнародних стандартів такі наслідки мають бути мінімізованими, що важливо враховувати.

Подання про накладення санкцій має містити чітке визначення причетних осіб з метою уникнення помилкового застосування обмежень до невинних осіб або, навпаки, уникнення обмежень правопорушниками. Подання має бути підготовлено конфіденційно, щоб потенційні учасники не могли заздалегідь дізнатися про своє включення до списку та вивезти свої активи за кордон.

Важливо також вказати період, на який застосовуються санкції. Варто пам'ятати, що термін залежить від того, чи виконує країна, щодо якої застосували санкції, висунуті до неї вимоги. Тому визначення терміну відносять до прийняття рішення політичного рівня, він не визначається на рівні органів виконавчої влади.

Той самий орган, який приймає рішення про включення до санкційних списків, повинен приймати рішення і щодо виключення. Підстави повинні бути чітко визначені. Серед них, зокрема, рішення суду стосовно помилкового внесення, припинення обставин, за яких було внесено особу до списку, смерть фігуранта. Кожне рішення повинно бути обґрунтованим і прозорим.

6. Як бачимо, питання забезпечення нацбезпеки України останнім часом є надзвичайно актуальним. Важливим засобом реагування на економічні, політичні, інформаційні загрози є механізм накладення санкцій. Застосування санкцій повинно ґрунтуватися на таких основних принципах: законності, об'єктивності, прозорості, ефективності та відповідності меті.

Запровадження і застосування санкцій можна поділити на кілька рівнів: рішення про застосування санкцій у відповідь на певну ситуацію на міжнародній арені; виконання політичного рішення на рівні виконавчої влади (порядок складання та внесення змін до списків); безпосереднє запровадження санкцій (дії виконавців, як державних, так і приватних); контроль виконання та ефективності санкцій; звернення осіб із санкційних списків (рівень доказовості); застосування/відповідальність за невиконання.

Можна також виділити такі види проваджень щодо накладення адміністративних санкцій: їх застосування у порядку адміністративного провадження та накладення адміністративних санкцій адміністративними судами.

Пропозиції щодо накладення, скасування і внесення певних змін до санкцій виносяться на розгляд РНБО: Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, НБУ, Службою безпеки України. Варто також зазначити, що рішення щодо санкцій повинно містити певний строк їх застосування, окрім випадків застосування санкцій, які призводять, наприклад, до припинення прав, а також інших санкцій, що не можуть тимчасово застосовуватися відповідно до їх змісту. Моніторинг санкцій забезпечується шляхом збору інформації щодо фізичних і юридичних осіб, стосовно яких вони застосовані, а також оцінки їх впливу та визначення їх ефективності.

Слід відмітити, що запровадження санкцій також передбачає певні винятки. Так, наприклад, з гуманітарних міркувань особі, яка потрапила під санкції, може бути надано дозвіл відвідати країну, в'їзд до якої їй заборонений. Кожен такий випадок необхідно розглядати окремо.

ОFAC у США видає загальні та індивідуальні ліцензії, які дозволяють виключити з режиму санкцій. Винятки згідно із загальною ліцензією стосуються всіх фізичних та юридичних осіб США, які повинні застосовувати обмеження, накладені Президентом та OFAC. Для отримання індивідуальних ліцензій компанії повинні подати заявку до OFAC відповідно до процедури, описаної на веб-сайті. Як правило, дозвіл на заборонені операції надається, якщо вони відповідають інтересам національної безпеки Сполучених Штатів. Ліцензії також містять вимогу звітувати про всі операції.

7. Санкції є інструментом реалізації національних інтересів країн і способом підтримки міжнародної безпеки та миру. Зокрема, санкції проти росії, що були введені Україною, країнами Європейського Союзу, США, іншими державами та організаціями, мають певну ефективність та здійснюють вплив на російську політику й економіку. Вони призвели до значного зменшення зовнішніх інвестицій, зниження експорту й імпорту, гальмування доступу до ринку фінансів, а також

сприяли посиленню економічних і політичних обмежень щодо певних російських чиновників та бізнесменів.

Разом з тим, досвід запровадження санкцій багатьма державами та міжнародними організаціями проти росії, специфіка механізму та порядку їх реалізації підтверджує те, що агресору в сучасних умовах вдається знаходити все більше можливостей для обходу санкцій. Нерідко прийняті пакети обмежень не відповідають рівню небезпеки та шкоди, що завдає рф. Окрім того, санкції часто виступають інструментом довгострокових дій та можуть мати політичний, економічний, інший ефект тільки через багато років після їх впровадження, а наслідки взагалі можуть бути неоднозначними і вкрай негативними.

Слід визнати, що санкції як засоби тиску на зовнішню політику рф з метою обмеження її руйнівного потенціалу для національної безпеки та територіальної цілісності України, а також для міжнародної безпеки, здійснюють, на жаль, несуттєвий вплив на прийняття рішень представниками кремлівського режиму. За таких умов посилення моніторингу ефективності санкцій є вкрай важливим та необхідним. Першочергово повинна проводитися робота із базами даних різних країн, наприклад, у сфері торгівлі, нафтових ринків тощо. Уряди США, Великої Британії, Канади, Нідерландів та інших країн посилюють та удосконалюють власну спроможність у роботі з даними. Останнім часом для проведення моніторингу також долучаються й неурядові організації.

Отже, сьогодні потрібно дати належну оцінку протиправним діям росії у всіх міжнародних організаціях, спеціалізованих установах і створити сучасну мережу у сфері моніторингу ефективності застосування міжнародно-правових санкцій стосовно російської федерації, які пов'язані з військовою агресією проти України.

Як бачимо, найважливішим завданням для світу і, зокрема, для України, є застосування ефективних механізмів запобігання і протидії обходу й уникненню санкцій російською федерацією. Тому головну роль в реалізації санкцій проти росії має відіграти тривалість їх застосування та постійний моніторинг ефективності, єдність держав і міжнародних організацій.

Підсумовуючи, вважаємо доцільно вжити заходів щодо узгодження українського законодавства, яке регулює санкційну політику, відповідно до міжнародних стандартів і практик ЄС для посилення тиску на російську федерацію та з метою запобігання обходу останньою обмежувальних заходів. Насамперед, потрібно визначити предмет санкцій і забезпечити надійний механізм контролю за їх реалізацією, а також вжити заходів попередження їх обходу. Необхідно запровадити перевірку компонентів товарів, що походять з росії, відповідно до європейської практики, із урахуванням національних інтересів та ввести кримінальну чи адміністративну відповідальність за ввезення на територію України товарів, які походять з росії або білорусі.

Варто відмітити, що ефективність санкційної політики в Україні залежить від регулярного моніторингу, аналізу і контролю, наприклад, за порядком проведення і за результатами санкцій. Важливо також прийняти відповідні підзаконні акти до Закону України «Про санкції», зокрема, щодо порядку реалізації окремих видів санкцій тощо.

8. Як бачимо, євроінтеграційні прагнення в Україні ґрунтуються, насамперед, на бажанні позбавитись негативної спадщини радянського минулого, а, починаючи з 2014 року, – вони визначили безальтернативний шлях збереження та розвитку нашої

держави, утвердження спільності з іншими учасниками ЄС ціннісних інтересів та демократичних принципів. Відповідно, йдеться про засади верховенства права, забезпечення рівності у міжнародних відносинах, збереження власної історичної та культурної спадщини, захист прав людини тощо. Європейська інтеграція є важливим геополітичним вибором, що записаний в Конституції України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності (2021 року) та інших нормативно-правових актах.

Після широкомасштабного вторгнення росії на територію України цивілізований світ відповідно відреагував, зокрема, країни ЄС запровадили коло санкцій з ціллю економічного та політичного тиску на російську федерацію. Ці санкції вплинули негативно, насамперед, на економіку та торгівлю, а також добробут населення країни-агресора. У межах промислових санкцій компанії Європи заблокували інвестиції у важливі інфраструктурні проекти таких галузей рф, як телекомунікації, енергетика, транспорт, розвиток мінерально-сировинної бази і т. д. ЄС також припинив постачання обладнання, надання фінансових послуг та послуг страхування російським компаніям, які спеціалізувалися на сировині чи об'єктах інфраструктури.

Євроінтеграційні процеси суттєво вплинули на трансформацію санкційної політики і в Україні та на її адміністративно-правового регулювання. Адже сьогодні вітчизняна санкційна політика набула масового характеру. Зокрема, Міністерство економіки України сформуло проєкт Концепції державної санкційної політики від 9 вересня 2022 року, що передбачає більш збалансований, стратегічний та системний підхід до ведення санкційної політики, особливо щодо тих осіб, які беруть участь у військовій агресії та становлять загрозу безпеці нашої держави.

Інтеграція нашої держави до ЄС – це складний, довгий та відповідальний шлях. Сучасний зовнішньополітичний діалог України та ЄС фокусується, насамперед, на проблемі російської агресії. ЄС намагається залагодити конфлікт із росією за допомогою певних дипломатичних інструментів, використанням санкцій і наданням підтримки Україні (військової, фінансової, гуманітарної) у цьому протистоянні. Вже прийнято ряд пакетів санкцій стосовно росії, а Україні було надано військову техніку, також зараз проводяться навчання наших військовослужбовців на території ЄС, здійснюється лікування та реабілітація поранених тощо.

Отже, європейська інтеграція є важливою стратегічною ціллю України, що визначена законодавчо. Аналіз її перспектив свідчить, що попереду роботи є ще досить багато, але Україна рухається в правильному напрямку. Воля народу та консолідація всіх гілок влади повинні дати позитивний результат щодо вступу України в ЄС. Необхідним та важливим є покращення глобальної координації з партнерами у питаннях санкційної політики та розробка відповідної ІТ-системи, інтеграція її із системами ЄС, а також впровадження рекомендацій, запропонованих міжнародними експертами у зазначеній сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Novikov D. International sanctions, peculiarities of their implementation in the EU system and in Ukraine. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2023. № 11. P. 26–29.

2. Новіков Д. О. Адміністративно-правові засади моніторингу санкцій. *Право ua*. 2023. № 4. Ч. 1. С. 271–277.

3. Новіков Д. О. Вплив євроінтеграційних процесів на трансформацію санкційної політики України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 2 (38). С. 53–58.

4. Новіков Д. О. Генезис та еволюція санкційної політики України. *Наукові записки. Серія Право*. 2024. Випуск 16. С. 352–356.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Новіков Д. О. До питання про принцип законності у застосуванні санкцій в Україні. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: матеріали III Міжнародної студентської наукової конференції* (м. Тернопіль, 15 травня 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 380–383.

6. Новіков Д. О. Ефективність як принцип застосування санкцій в національній та іноземній практиці. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 471–473.

7. Новіков Д. О. Державний реєстр санкцій та його роль в санкційній політиці України. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 329–331.

8. Новіков Д. О. Прозорість як принцип санкційної політики України. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді. матеріали VII Міжнародної наукової студентської конференції* (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 231–233.

АНОТАЦІЯ

Новіков Д. О. Адміністративно-правове регулювання санкційної політики України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

У роботі здійснено комплексний науковий аналіз адміністративно-правових засад санкційної політики України, визначено особливості її еволюції, механізм забезпечення формування та реалізації, порядок проведення моніторингу санкцій, а також з'ясовано проблеми та недоліки законодавчого врегулювання санкційної політики, внесено пропозиції щодо його вдосконалення за умов євроінтеграції та глобалізації. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано коло теоретичних висновків, науково-практичних узагальнень та пропозицій, що містять елементи новизни і концептуально розв'язують проблему забезпечення ефективності санкцій в Україні.

Особливу увагу приділено правовому механізму застосування санкцій, а також суб'єктам, які уповноважені вносити пропозиції щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій, безпосередньо виконувати завдання, пов'язані з

комплексними санкціями. З'ясовано, що ефективність реалізації політики санкцій в Україні потребує регулярного контролю та моніторингу.

Аргументовано доцільність вжиття нашою державою заходів з узгодження національного законодавства, яке визначає санкційну політику відповідно до міжнародних стандартів і практик країн ЄС.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, санкційна політика, обмежувальні заходи, санкції, дипломатія примусу, моніторинг ефективності.

ANNOTATION

Novikov D. O. Administrative and legal regulation of the sanctions policy of Ukraine. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences for specialty – 12.00.07 – Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law. – West Ukrainian National University, Ternopil, 2025.

The work has carried out a comprehensive scientific analysis of the administrative and legal foundations of Ukraine's sanctions policy, identified the features of its evolution, the mechanism for ensuring its formation and implementation. It has been found that sanctions policy has become a factor of economic influence and coercion in order to counteract the most dangerous threats. Many countries, not having their own sanctions policy, implement the decisions of other countries. Sanctions have recently become increasingly relevant and popular, especially in situations when the world is faced with hybrid threats that are not subject to usual legal regulation. In recent years, sanctions in Ukraine have become one of the most important instruments of state policy, initially with the aim of overcoming criminal phenomena, and later – to counteract and punish those guilty of aggression by the Russian Federation.

In the 20th century, the use of international sanctions became part of the diplomacy of many leading countries in the world. Their role, in particular economic sanctions, as a tool of foreign policy influence is growing in the 21st century, which is associated with the processes of globalization, which increases the interdependence of countries, changes the parameters of state power and complicates the process of international cooperation. A characteristic feature of sanctions policy is the existence of established postulates in it, which are fixed at the level of legislation, as well as current goals, which are determined by the political and economic situation in a particular country, region or world.

It has been established that sanctions are a tool that should be used only when all peaceful means of settling a dispute or conflict have been exhausted to maintain or restore international peace and security. It is also necessary to take into account the criteria of proportionality of sanctions. Based on this, the type and intensity of sanctions should be comparable to the type and consequences of the international crime and not exceed the limits necessary to achieve the goals of the sanctions. It is important to maintain a balance between sanctions and consequences. The implementation of such a criterion as a balanced impact assessment requires an objective assessment of the short-term, long-term socio-economic and humanitarian consequences of sanctions for both the subject of the sanctions and third countries.

Despite this, it is indicated that the introduction of sanctions by many states and international organizations against Russia, the specifics of the mechanism and procedure for their implementation confirm that the aggressor in modern conditions manages to find more and more opportunities to circumvent them. Often, the adopted packages of

restrictions do not correspond to the level of danger and damage caused by the Russian Federation. In addition, sanctions often act as an instrument of long-term action and can have a political and economic effect only many years after their introduction, and the consequences in general can be ambiguous and even negative.

It is noted that, according to lawyers and economists, the most effective are sanctions imposed by the UN Security Council, because they are mandatory for all countries to implement. It should be noted that collective sanctions are also imposed by the European Union, and their implementation is mandatory for all member states. Some countries apply restrictive measures unilaterally.

It has been studied that the effectiveness of sanctions largely depends on the legal regulation of their definition and application, analysis, monitoring and control over implementation. Monitoring of the effectiveness and implementation of sanctions imposed by decrees of the President, in accordance with the decisions of the National Security and Defense Council of Ukraine, is carried out by the Cabinet of Ministers of Ukraine with the National Bank of Ukraine and the Security Service of Ukraine. Monitoring is carried out according to the basic principles: systematicity, comprehensiveness, expediency and objectivity.

The paper identifies problems and shortcomings of the legislative regulation of sanctions policy. In particular, it is noted that the lack of proper regulatory regulation, opacity of implementation and the absence of an appeal mechanism have a negative impact: sanctions are turning into a means of bargaining and competition, intimidation and blackmail, as a result – they discredit themselves and increasingly lose relevance in our country and in the world.

Proposals are made to improve the relevant legislation under the conditions of European integration and globalization. Hence, it is important to determine both the subject of sanctions and to ensure an effective mechanism for their implementation and control, to create conditions for preventing their circumvention. It is necessary to introduce verification of the components of goods originating from Russia on the basis of European practice, as well as taking into account one's own national interests. It is necessary to introduce criminal or administrative liability for the import of goods originating from Russia or Belarus into the territory of Ukraine.

Based on the results of the dissertation research, a range of theoretical conclusions, scientific and practical generalizations and proposals have been formulated that contain elements of novelty and conceptually solve the problem of ensuring the effectiveness of sanctions in Ukraine.

Particular attention is paid to the legal mechanism for applying sanctions, as well as to the entities authorized to make proposals for the application, cancellation and amendment of sanctions, and directly perform tasks related to complex sanctions.

The expediency of our state taking measures to harmonize domestic legislation, which determines sanctions policy, in accordance with international standards and practices of EU countries, is argued.

Key words: administrative and legal regulation, sanctions policies, restrictive measures, sanctions, coercive diplomacy, performance monitoring.

Підписано до друку 10.03.2025 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А002-25. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 51-75-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua